

PREGLED ŽIVOTA MLADIH NA DALMATINSKIM OTOCIMA HVARU, BRAČU, KORČULI I VISU KROZ UTJECAJ I RAD OMLADINSKIH ORGANIZACIJA U RAZDOBLJU 1945. – 1954.

Tatjana ŠARIĆ
Hrvatski državni arhiv
Zagreb, Hrvatska

UDK: 94(497.5)“1945–1954“-053.6
Izvorni znanstveni rad
Prihvaćeno: 13. svibnja 2015.

Rad ukratko prikazuje djelovanje omladinskih organizacija na dalmatinskim otocima i njihov utjecaj na život mladih u neposrednom poraću. Proučavano je nekoliko različitih aspekata: broj mladih na otocima u odnosu na broj članova omladinskih organizacija, ustroj i djelovanje omladinskih organizacija SKOJ-a i USAOH/NOH-a, ideološko usmjeravanje mladih, odnos mladih i omladinskih organizacija prema Katoličkoj crkvi, odaziv mladih na radne akcije, socijalistička preobrazba sela, reakcije mladih na sukob oko Rezolucije Informbiroa, bijeg mladih u inozemstvo, kulturna i prosvjetna aktivnost na otocima te sport i predvojnička obuka.

Ključne riječi: komunizam, poraće, dalmatinski otoci Hvar, Brač, Korčula, Vis, mladi, omladinske organizacije, SKOJ, USAOH, NOH.

UVOD

Život mladih ljudi u neposrednom poraću na otocima Hrvatske (tada Federalne Države / Narodne Republike Hrvatske – FDH / NRH), kao dijelu nove, komunističke Jugoslavije (Demokratske Federativne Jugoslavije / Federativne Narodne Republike Jugoslavije – DFJ / FNRJ) formirane od strane pobjedničke strane u Drugom svjetskom ratu – antifašističkoga partizanskog pokreta pod vodstvom Komunističke partije (KP), predmet je ovog rada. Točnije, život mladih na dalmatinskim otocima Hvaru, Braču, Korčuli i Visu. Zašto baš tamo? Rad je zamišljen kao svojevrsna „studija slučaja“, istraživanje načina života i položaja u društvu mladih ljudi na otocima kroz prizmu djelovanja komunističkih omladinskih organizacija Saveza komunističke omladine Jugoslavije (SKOJ) i Ujedinjenog saveza antifašističke omladine Hrvatske (USAOH) / Narodne omladine Hrvatske (NOH). Istraživanje predstavlja

nastavak jedne veće, sveobuhvatne sinteze o životu mladih NR Hrvatske u neposrednom poraću, nastale u ranijoj fazi.¹ Zašto je odabrano istraživanje baš kroz omladinske komunističke organizacije? Zato što su one djelovale kao transmisije Komunističke partije kao vladajuće komponente u državi, tj. KP je, preko omladinskih organizacija (između ostalih masovnih organizacija), budući da je do Petog kongresa KPJ 1948. djelovala u konspiraciji, provodila svoje direktive i zadatke u život. SKOJ i NOH bile su zadužene za uključivanje mladih u svoje redove i djelovanje na njih u duhu ideologije vladajućeg režima pa nam upravo proučavanje izvornoga gradiva tih organizacija daje jasnu sliku kako je to u praksi, u životu i na terenu funkcioniralo.

Navedeni dalmatinski otoci izabrani su zbog svoje posebnosti u odnosu na ostale regije Hrvatske, zbog mogućnosti prepoznavanja specifičnih razlika u djelovanju omladinskih organizacija i njihovu utjecaju na položaj mladih na udaljenim područjima. Osobitost ovih područja je i etnički sastav njihova stanovništva koje je, za razliku od mnogih drugih dijelova republike, skoro u potpunosti hrvatsko.

U članku ću u kratkim crtama (jer ova forma rada ne dozvoljava široku elaboraciju) obraditi djelovanje omladinskih organizacija na otocima na život mladih u nekoliko proučavanih aspekata. To su: broj mladih na otocima u odnosu na broj članova omladinskih organizacija, ustroj i djelovanje omladinskih organizacija SKOJ-a i USAOH-a / NOH-a, ideološko usmjeravanje mladih, odnos mladih i omladinskih organizacija prema Katoličkoj crkvi, odaziv mladih na radne akcije, socijalistička preobrazba sela, reakcije mladih na sukob jugoslavenskog vrha sa SSSR-om u vezi Rezolucije Informbiroa, bijeg mladih u inozemstvo, kulturna i prosvjetna aktivnost na otocima te sport i predvojnička obuka.

POLITIČKA SITUACIJA

Vrijeme neposredno nakon završetka Drugoga svjetskog rata obilježilo je nekoliko procesa koji su se u državi odvijali paralelno. Učvršćenje nove komunističke vlasti uvjetovalo je obračun s pripadnicima političke oporbe, pristašama bivšega ustaškog režima, ali i s drugim neistomišljenicima. Jednim od najjačih protivnika režima vlasti su smatrale Katoličku crkvu, koja je tradicionalno imala velik utjecaj na stanovništvo.

¹ Vidi: Tatjana ŠARIĆ, „Položaj i uloga omladine i omladinskih organizacija u FH/NRH 1945.-1954.“, *Doktorska disertacija*, Zagreb, 2011.

Istovremeno je tekao proces homogenizacije stanovništva na liniji „bratstva i jedinstva“ čime su vlasti željele nadići probleme vezane uz nacionalno pitanje u novoj državi i svesti sve narode pod zajednički nazivnik jugoslavenstva. Stanovništvo je, a pogotovo mlade, trebalo odgojiti u novom socijalističkom duhu zbog čega je sustavno provedeno sveobuhvatno ideološko usmjeravanje sukladno politici i duhu KP-a. Uz to se, budući da je velik broj stanovništva bio nepismen i/ili neobrazovan, krenulo s masovnim kampanjama opismenjavanja putem analfabetskih tečajeva, tečajeva osnovnog ili srednjeg obrazovanja te raznih stručnih tečajeva.

Ratom razrušena i devastirana zemlja tražila je obnovu i izgradnju koje su u tim uvjetima predstavljale jedan od prioriteta. Slijedom toga, organizirane su velike radne akcije na kojima su obnavljani i građeni stambeni i gospodarski objekti te infrastruktura, zatim škole, pruge, ceste, tvornice itd. Plan ubrzane industrijalizacije do tada većinski poljoprivredne zemlje također je zahvaćao upravo ovo razdoblje, kao i provedba agrarne reforme i velikih promjena na selu – „socijalistički preobražaj sela“ po sovjetskom modelu. U svim navedenim procesima koji su se odvijali u državi sudjelovali su mladi koji su činili i velik postotak tadašnjeg stanovništva kako Jugoslavije tako i Hrvatske kao njezine sastavnice. Omladinske organizacije pritom su u provedbi procesa, ali i kao objekt njihove provedbe, imale značajnu ulogu. O svemu tome će detaljnije biti riječi na sljedećim stranicama.

U poslijeratnoj Jugoslaviji komunistička je vlast zavela svoju diktaturu u kojoj nije bilo mjesta za druge političke stranke ni bilo kakve organizacije protivne vladajućem režimu. U toj se „konspirativnoj“ fazi djelovanja KP-a u Jugoslaviji nije govorilo o socijalističkoj revoluciji već se ona kao država prema javnosti formirala na temeljima takozvane narodne demokracije.² Stoga je KP trebala druge organizacije preko kojih bi provodila svoje direktive. Još je tijekom rata 1944. u tu svrhu organizacijski uobličena Jedinstvena narodnooslobodilačka fronta (JNOF)³ i u nju su ušle masovne organizacije SKOJ, Ujedinjeni savez antifašističke omladine Jugoslavije (USAOJ), Antifašistička fronta žena (AFŽ), zatim Izvršni odbor HSS-a, Srpski klub vijećnika Zemaljskoga antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Hrvatske (ZAVNOH) i KP te svi oni koji se nisu ogriješili o novu vlast,⁴ a Komunističkoj partiji poslužila je kao kamuflaža kroz

² *Zapisnici sa sednica Politbiroa Centralnog komiteta Komunističke partije Jugoslavije 1945.-1948.* prii. Branko PETRANOVIĆ, Beograd: Arhiv Jugoslavije, 1995., 1.

³ U kolovozu 1945. u Beogradu je održan prvi osnivački kongres Narodne fronte Jugoslavije – tada je i promijenila ime iz JNOF u Narodna fronta Jugoslavije (NFJ.).

⁴ Kasnije su u NF ušle i sindikalne organizacije u sastavu Jedinstvenih sindikata radnika i namještenika Jugoslavije (JSRNJ) te Savez udruženja boraca Narodnooslobodilačkog rata (SUBNOR).

koju su mogli nesmetano provoditi svoju politiku, bez dodatnog izlaganja i jasnog isticanja svojih ideja. Centralni komitet (CK) KPJ organizirao je, razrađivao do detalja i kontrolirao svako istupanje u javnosti Narodne fronte ili njezinih članica, pri čemu je svaka spontanost unaprijed bila isključena.⁵

Karakter Narodne fronte i ostalih masovnih organizacija kao transmisija svih partijskih odluka potvrđen je i javno kasnije, na Petom kongresu KPJ, 1948.⁶ Organizacijske strukture organizacija KP-a bile su kopije organizacijske strukture KP-a, a temeljene su na birokratskom centralizmu, u praksi nazivanim demokratskim centralizmom. To je značilo izbornost svih vodećih tijela od najnižih do najviših, periodično izvješćivanje, discipliniranost, izvršavanje odluka organizacije, podčinjavanje manjine odlukama većine te podčinjavanje nižih tijela odlukama viših tijela.⁷

SKOJ I USAOH/NOH

Kao što je već navedeno, omladinske organizacije SKOJ i USAOH bile su dio NF-a te su kao takve provodile direktive KP-a, što je uostalom bilo jasno izrečeno i u njihovim statutima. Među njima su ipak postojale razlike – SKOJ je bio pomladak KPJ-a i djelovao je kao zatvorena komunistička organizacija s krutim pravilima, dok je USAOJ / USAOH zamišljen kao šira organizacija sa zadatkom okupljanja svih grupacija mladih u svojim redovima. Strukturalno su obje organizacije bile kopije KPJ-a te su svoje osnovne organizacije – aktive i odbore organizirale na svim razinama društva (tvornicama, sindikatima, školama, na Sveučilištu, u selima itd.), a u cijeloj su državi formirani gradski, kotarski, okružni i oblasni komiteti SKOJ-a i USAOJ-a. USAOJ / USAOH je također formalno slijedio organizacijska načela Narodne fronte Jugoslavije, čiji je bio kolektivni član.

I SKOJ i USAOJ / USAOH djelovali su u okviru programa KP-a te nisu imali samostalnost u odlučivanju pri čemu je SKOJ upravljao radom USAOJ-a. U godinama 1945. – 1948. dvije će se omladinske organizacije svojom djelatnošću, ciljevima i svrhom sve više približavati dok će njihove međusobne razlike nestajati. Karakteristično je za njihov razvoj da je SKOJ u tom razdoblju sve više slabio, dok je USAOJ kao masovna organizacija mladih jačao pa je, naglašavajući svoj razvoj, na svom Trećem kongresu 1946. promijenio ime u Narodna omladina Jugoslavije

⁵ *Zapisnici sa sednica Politbiroa CK KPJ*, prir. B. PETRANOVIĆ, 38.

⁶ *Zapisnici sa sednica Politbiroa CK KPJ*, prir. B. PETRANOVIĆ, 204.

⁷ Katarina SPEHNJAK, *Javnost i propaganda. Narodna fronta u politici i kulturi Hrvatske, 1945 – 1962.*, Zagreb, Hrvatski institut za povijest, 2002., 58; *Statut Narodne omladine Jugoslavije*, 23, 24.

(NOJ)⁸ dok je na republičkoj razini u Hrvatskoj USAOH postao Narodna omladina Hrvatske (NOH). Jedna od glavnih preokupacija omladinskih organizacija u to su vrijeme bili jačanje i povećanje svog članstva (iako socijalističke omladinske organizacije nikad nisu uspjele okupiti svu omladinu u svojim redovima), učvršćenje i izgradnja „narodne vlasti“, provođenje vladinih mjera u izgradnji socijalizma te aktivacija mladih u tim zadacima – sudjelovanje u procesima obnove, izgradnje, opismenjavanja, kolektivizacije sela, industrijalizacije te nadasve odgoja mladih u duhu socijalizma. Sve je to vodilo spajanju dviju omladinskih organizacija što je izvršeno, slijedom odluke CK KPJ, na takozvanom *Kongresu ujedinjenja* u prosincu 1948., a nova je omladinska organizacija zadržala ime *Narodna omladina Jugoslavije*. Spajanju dviju organizacija pridonijela je i zategnuta vanjskopolitička situacija uzrokovana sukobom sa SSSR-om i istočnim blokom te potreba homogenizacije stanovništva na liniji KP-a.

Nova organizacija Narodne omladine Jugoslavije u svom je Statutu definirana kao dio Narodne fronte Jugoslavije kao općenarodne političke organizacije, a činile su je organizacije Narodne omladine svih šest republika. NOJ, a slijedom toga i NOH, deklarirala se kao „samostalna, borbena, demokratska, jedinstvena, organizacija“ koja okuplja radničku, seosku i školsku omladinu i odgaja je „u duhu ljubavi i odanosti prema našoj socijalističkoj domovini – FNRJ i mobilizira omladinu u izgradnji socijalističkog društva u našoj zemlji.“⁹ U NOJ su mogli biti primljeni svi omladinci i omladinke između 15 i 25 godina temeljem principa dobrovoljnosti, a bila je izvor mladih kadrova za sve grane državne uprave, privrede, kao i za masovne organizacije.¹⁰

Kao i u ostatku države, i na dalmatinskim su otocima koji su predmet istraživanja u ovom članku omladinske organizacije osnovala svoje aktive i odbore. Na sljedećim ću stranicama razmotriti koliko je to bilo uspješno i kako su mladi u Dalmaciji reagirali na direktive vlasti koje su SKOJ i USAOH / NOH nastojali provesti.

MLADI NA DALMATINSKIM OTOCIMA U ODNOSU NA OMLADINSKE ORGANIZACIJE

Mladi u Dalmaciji aktivno su i u velikom broju za vrijeme Drugoga svjetskog rata sudjelovali u jedinicama Narodnooslobodilačke vojske i Partizanskih

⁸ Sjednica Politbiroa CK KPJ od 25. 11. 1945. *Zapisnici sa sednica Politbiroa CK KPJ*, prir. B. PETRANOVIĆ, 94 – 95.

⁹ *Statut Narodne omladine Jugoslavije*, 1949., 39; 1951., 11.

¹⁰ *Statut Narodne omladine Jugoslavije*, 1951., 39.

odreda Jugoslavije (NOV i POJ) te oslobođanju zemlje. No, usprkos njihovom početnom elanu, čini se da je već u ljeto 1945. došlo do zamora u sudjelovanju u provedbi mjera nove vlasti. Omladinska organizacija u Dalmaciji je, prema izvješću SKOJ-a, „zapala u mrtvilo i samozadovoljstvo pobjedom“ te nije bilo političke živosti koje su mladi do tada bili nositelji.¹¹

Koliko je uopće bilo mladih na dalmatinskim otocima u poraću, a koliko ih je bilo obuhvaćeno u omladinskim organizacijama? Budući da se tek od 1948. počela voditi evidencija o broju mladih unutar i izvan omladinske organizacije, za razdoblje 1945. – 1948. podatci ne postoje pa navodim one najranije poznate. Na Hvaru su 1948. bile 1.432 mlade osobe od kojih je u organizaciji NOH-a bilo 1.276, na Braču je bilo 1.774 mladih i svi su bili članovima NOH-a, na Visu je bilo 590 mladih, a 537 ih je bilo u NOH-u, a na Korčuli je mladih bilo 2.970 od kojih je 2.193 bilo u NOH-u.¹²

Za 1949. postoje paušalni podatci – na Lastovu je 1949. bilo 109 mladih u NOH-u i još 118 izvan organizacije. Od tog broja 54 ih je željelo emigrirati u Italiju. Na kotaru Korčula je 1949. bilo 2.528 mladih od kojih je 84 % bilo u organizaciji, a 16 % izvan nje. Na Visu je tada bilo 642 omladinca, a van organizacije 39.¹³ Iste je godine na Braču 98,7 % mladih bilo u NOH-u, na Visu 98,2 %, a na Hvaru 97 %.¹⁴ Najgore je stanje za NOH bilo na otoku Korčuli na kojoj je najmanji broj mladih bio u organizaciji.

Mladih je dakle bilo relativno mnogo, a većina ih je bila uključena u organizaciju NOH-a. Ovdje treba naglasiti da je, iako naglašavana kao dobrovoljna, pripadnost omladinskim organizacijama značila neku vrstu prinude. Naime, članstvo u organizaciji nosilo je određene privilegije za svoje članove – to je značilo lakši upis u željenu školu, dobivanje smještaja u učeničkim ili studentskim domovima, a kasnije lakše zapošljavanje na željenim mjestima i sl. U suprotnom, mladima koji nisu bili članovima omladinskih organizacija navedene su radnje mogle biti otežane.

¹¹ HR-HDA-1225. PK SKOJ za Hrvatsku, Izvještaj Oblasnog komiteta SKOJ-a za Dalmaciju, 29. 8. 1945.

¹² Hrvatska-Hrvatski državni arhiv (HR-HDA)-1226. Oblasni komitet Saveza komunističke omladine Jugoslavije za Dalmaciju, Brojno stanje omladine i Narodne omladine po kotarevima, 1948.

¹³ HR-HDA-1281. Obl. k. Narodne omladine Hrvatske za Dalmaciju, Korespondencija s CK NOH, Zapisnik sa sastanka instruktora Oblasnog komiteta NOH-a za Dalmaciju, 3. 3. 1949.

¹⁴ HR-HDA-1281. Obl. k. NOH-a za Dalmaciju, Korespondencija s CK NOH, Izvještaj o radu organizacije i Oblasnog komiteta NOH-a za Dalmaciju u 1949., 15. 12. 1949.

Tablica 1. Podatci o broju mladih na otocima 1948.

1948.	Ukupan broj mladih	Broj mladih u NOH-u	Broj mladih u SKOJ-u
Hvar	1.432	1.276 (89 %)	245 (17 %)
Brač	1.774	1.774 (100 %)	265 (15 %)
Korčula	2.970	2.193 (74 %)	407 (14 %)
Vis	590	537 (91 %)	101 (17 %)

I skojevska organizacija je, uz USAOH/ NOH, djelovala na otocima. Skojevac je, budući da je to bila uska i zatvorena komunistička organizacija, bilo mnogo manje. Godine 1948. na Braču ih je bilo 265, na Korčuli 407, na Hvaru 245, a na Visu 101.¹⁵ SKOJ se na otocima suočavao s problemima vrlo sličnima onima u drugim dijelovima republike – dokumenti bilježe pojave „sektašenja“ pri primanju mladih u SKOJ, ali i pri primanju skojevaca u KP. „Sektaštvo“ je označavalo odvajanje, selekcioniranje i grupiranje pojedinaca i skupina, stvaranje ozračja nepovjerenja pogotovo starih skojevaca prema novoprimitim članovima te segregacija na nacionalnoj osnovi. Na dalmatinskim otocima ova je pojava naročito bila prisutna na Hvaru gdje su nositelji „sektaštva“ bili obično rukovoditelji ili stariji skojevci, članovi organizacije od 1941. ili 1942. Neki od njih nisu bili primljeni u KP zbog nedovoljne kvalitete pa su si na taj način davali oduška prema mlađim pretendentima na skojevsko članstvo.¹⁶ Direktiva je bila da se s njima raščisti – ili da ih se primi u KP ili da se isključe iz organizacije.¹⁷

S druge strane, događalo se, pogotovo u jeku kampanje „omasovljavanja“ SKOJ-a, tj. primanja većeg broja novih članova sredinom 1946., da u SKOJ budu primani pojedinci koji nisu zadovoljavali kriterije. Takva je situacija bila i na kotaru Hvar – Vis što je rezultiralo nezadovoljstvom nadređenih struktura njihovim radom. Između dviju grupacija – mladih kandidata i starijih skojevaca osjećala se kontinuirana zategnutost odnosa što se, prema izvorima, odražavalo na rad organizacije.¹⁸

Prilikom primanja novih članova u SKOJ često se primjenjivala jedna odrednica koja je bila presudna – kriterij uspješnosti i zalaganja na radnim akcijama. Zbog

¹⁵ HR-HDA-1226. Obl. k. SKOJ-a za Dalmaciju, Podatci o skojevcima, 1948., br. 1275.

¹⁶ HR-HDA-1225. Pokrajinski komitet Saveza komunističke omladine Jugoslavije (PK SKOJ) za Hrvatsku, Izvještaj Oblasnog komiteta SKOJ-a za Dalmaciju PK SKOJ-u za Hrvatsku, 28. 2. 1946., br. 157; Izvještaj PK SKOJ-a za Hrvatsku CK SKOJ-u Beogradu, 16. 8. 1946., br. 259.

¹⁷ HR-HDA-1281. Obl. k. NOH-a za Dalmaciju, Sjednice Oblasnog komiteta, Zapisnik sa savjetovanja predsjednika i tajnika gradskih i kotarskih odbora NOH-a, 9. 10. 1947.

¹⁸ HR-HDA-1225. Pokrajinski komitet. PK SKOJ-a za Hrvatsku, Zapisnik sastanka KK SKOJ-a Hvar-Vis, 17. 4. 1946., br. 177.

toga se događalo da su sekretarima pojedinih skojevskih grupa postajali omladinci vični fizičkom radu, ali teoretski i ideološki potpuno nespremni za zadatke koje su trebali provoditi. Stoga su takvi sekretari zbog nezadovoljavajućeg rada smjenjivani s dužnosti. Takav je slučaj bio primjerice na Visu i Komiži. Najlošiji skojevci koji nisu izvršavali svoje zadatke ili nisu sudjelovali na sastancima bivali su i izbačeni iz organizacije (Vis, Vrboska, Jelsa, Starigrad).¹⁹ Često su se takvi izbačeni skojevci povezivali s mladima nenaklonjenima režimu.

Skojevci koji su do 1948. dobrim dijelom preuzeli na sebe organizaciju mladih na izvršavanju političkih i gospodarskih zadataka, od spajanja dviju organizacija u prosincu 1948. našli su se u situaciji koja im je bila nepoznata. Zajednička organizacija i suradnja s dotadašnjim omladinskim vodstvima bilo je nešto novo u čemu se nisu svi jednako snalazili. Iako je dio skojevaca postao kandidatima ili članovima KP-a, dio je nastavio raditi u omladinskim rukovodstvima, no rad tih rukovodstava u izvorima je redovito kritiziran kao nedovoljno dobar.

KADROVSKA PITANJA

Kadrovski problemi bili su uobičajeni u omladinskim organizacijama u cijeloj Hrvatskoj, pa tako i na otocima jer je kroničan nedostatak kvalitetnih kadrova te podobnih vladajućoj KP predstavljao konstantu. Poseban su rizik predstavljale djevojke, članice pojedinih kotarskih komiteta SKOJ-a ili NOH-a, koje su često nakon udaje napuštale politički angažman i posvećivale se obitelji. To je bio jedan od načina ispražnjavanja mjesta u komitetima omladinskih organizacija koje je bilo teško popuniti adekvatnim kadrovima. Uobičajena je situacija bila i da uslijed odlaska sekretara NOH-a ili drugih članova biroa ili sekretarijata na radne akcije ili u omladinske/partijske škole cjelokupan rad organizacije NOH-a u nekom području zamre. Čest je slučaj bio i da omladinski rukovoditelji i članovi sekretarijata nemaju vremena za bavljenje problemima mladih ili za samoobrazovanje čitanjem tiska i raznih materijala zbog obveza na svojim radnim mjestima ili u poljoprivredi. Takav je slučaj bio primjerice u Blatu i Veloj Luci na Korčuli gdje su komiteti NOH-a u potpunosti prestali s radom zbog odlaska većine mladih, uključujući sekretara NOH-a, na savezne radne akcije pa nije imao tko organizirati život za one koji su ostali.²⁰ Sastanci aktiva NOH-a i

¹⁹ HR-HDA-1225. PK SKOJ-a za Hrvatsku, Zapisnik sastanka KK SKOJ-a Hvar-Vis, 17. 4. 1946., br. 177.

²⁰ HR-HDA-1281. Obl. k. NOH-a za Dalmaciju, Organizaciono-kadrovsko odjeljenje, Izvješća s terena, Izvještaj s terena Korčula, Lastovo, 1949.

sekretarijata na Lastovu se primjerice nisu uopće održavali. Nedostatak kadrova utjecao je tako na usporeni rad ili pak potpuno zamiranje pojedinih komiteta SKOJ-a i NOH-a na otocima.²¹

Vodstvima omladinskih organizacija na dalmatinskim otocima stalan problem predstavljala je i kvaliteta kadrova. U jednom izvješću s Hvara se primjerice navodi kako krivicom sekretarijata omladina nije upoznata s Petogodišnjim planom.²² I u Jelsi je situacija za NOH bila dosta loša – zadatci nisu izvršavani, članovi nisu bili aktivni, sekretari grupa bili su neorganizirani i nedovoljno posvećeni radu u organizaciji.²³

Na Korčuli je stanje bilo vrlo slično – u izvješću iz 1949. navodi se kako omladinska organizacija u Žrnovu uopće ne radi te je problem naći omladinca za sekretara aktiva,²⁴ a situacija ni sljedeće godine nije bila bitno bolja. Omladinskom rukovodstvu prebacivano je kako nije ništa napravilo, iako su mladi ipak sudjelovali u kulturno-umjetničkim i gimnastičkim društvima.²⁵ Korčula je bila i primjer „nepartijskog života“ i nedovoljnoga obrazovnog rada s rukovoditeljima. Tu je bilo i žestokih međusobnih svađa omladinskih rukovoditelja oko krađa i osobnih problema, u čemu su sudjelovali i članovi CK NOH-a.²⁶

Naročito je često kritiziran rad mjesnih otočkih komiteta koji „nisu shvatili svoju ulogu i značaj“ što se manifestiralo i mnogobrojnim različitim zaduženjima članova komiteta – primjerice na Braču i Hvaru gdje su članovi imali po 7 ili 9 zaduženja. Osim toga, mjesni komiteti nisu bili organizatori života omladinske

²¹ HR-HDA-1225. PK SKOJ za Hrvatsku, Izvještaj Oblasnog komiteta SKOJ-a za Dalmaciju PK SKOJ-u za Hrvatsku, 28. 2. 1946., 157.

²² Zdenko RADELIĆ, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945.-1991. od zajedništva do razlaza*, Zagreb, Hrvatski institut za povijest, 2006., 223; Duško SEKULIĆ, „Društveno-ekonomske reforme u jugoslavenskom društvu s osvrtom na društva „realnog socijalizma“, Teorija i praksa „realnog socijalizma“. *Rezultati uporednog istraživanja i polemičke rasprave*, red. Zagorka Golubović, Beograd, Centar za filozofiju i društvenu teoriju Instituta društvenih nauka, 1987., 90, 97 – 117; Hrvoje MATKOVIĆ, *Povijest Jugoslavije: (1918. - 1991. - 2003.)*, Zagreb: Naklada Pavičić, 2003., 295; Dušan BILANDŽIĆ, *Hrvatska moderna povijest*, Zagreb: Golden marketing, 1999., 237 – 239; Ivo GOLDSTEIN, *Hrvatska 1918.-2008.*, Zagreb: Europapress holding: Novi Liber, 2008., 431.

²³ HR-HDA-1281. Obl. k. NOH-a za Dalmaciju, Sjednice Oblasnog komiteta, Zapisnik sa savjetovanja predsjednika i tajnika gradskih i kotarskih odbora NOH-a, 9. 10. 1947.

²⁴ HR-HDA-1281. Obl. k. NOH-a za Dalmaciju, Sjednice Oblasnog komiteta, Zapisnik sa savjetovanja sekretara gradskih i kotarskih komiteta NOH-a, 10. 6. 1949.

²⁵ HR-HDA-1281. Obl. k. NOH-a za Dalmaciju, Sjednice Oblasnog komiteta, Zapisnik sa sastanka ekipe CK NOJ-a sa Oblasnim komitetom KPH i Oblasnim komitetom NOH-a za Dalmaciju, 26. 11. 1950.

²⁶ HR-HDA-1281. Obl. k. NOH-a za Dalmaciju, Sjednice Oblasnog komiteta, Zapisnik sa zajedničkog sastanka Oblasnog komiteta KPH i Komiteta NOH-a, 30. 6. 1950.

zajednice, niti su bili dovoljno angažirani,²⁷ kaže se u zapisniku jedne sjednice. I omladinski komiteti na Visu, navodi se u izvorima, slabo su radili zbog nemarnosti i preopterećenja članova sekretarijata drugim dužnostima.²⁸ Oblasni komiteti KPH-a i NOH-a su u 1950. kao najlošije organizacijske sekretare, između dalmatinskih mjesta, izdvojili i sekretare Brača i Hvara.²⁹

Kao zaključak navedenih informacija dobivenih iz izvještaja i zapisnika komiteta NOH-a za Dalmaciju, nameće se da mladi na otocima nisu bili naročito zainteresirani za rad u omladinskim organizacijama. Budući da su bili i prilično dislocirani od centra zbivanja, nisu ni bili pod tolikom paskom nadređenih struktura – morali su, naravno, slati izvješća o radu, ali nije bilo nikakvih posljedica njihova „nerada“. Izgleda da su mladi na dalmatinskim otocima održavali privid rada omladinskih organizacija koje su djelovale tek onoliko koliko je to bilo nužno.

ODNOS KP-A I NOH-A

Za loše stanje i rad omladinske organizacije, između ostalih razloga, Oblasni komitet NOH-a za Dalmaciju smatrao je odgovornom i Komunističku partiju, tj. njezinu nedovoljnu pomoć na terenu. Čini se da odnos između KP-a i NOH-a na otocima nije bio najbolji jer su se međusobno optuživali za nedostatak interesa i nerad – na Hvaru je pogotovo bilo dosta problema oko odnosa KP-a prema NOH-u jer su članovi KP-a smatrali da su mladi nezainteresirani i da se s njima ne može raditi. Takva je situacija bila paradoksalna jer je u to vrijeme na Hvaru sekretar KP-a ujedno bio i sekretar NOH-a.³⁰

Činjenica je da su partijske organizacije probleme NOH-a smatrali manje važnima. Na sastancima se „protresa rad svih masovnih i društvenih organizacija, a Narodnu omladinu niko da spomene“, navodi se u jednom izvješću NOH-a. „Omladina je bila prepuštena samoj sebi, slučajnosti i stihiji, reakcionarnom kleru i problematičnim tipovima, a većina organizacija KP to bezbrižno gleda i

²⁷ HR-HDA-1281. Obl. k. NOH-a za Dalmaciju, Sjednice Oblasnog komiteta, Zapisnik sa zajedničkog sastanka Oblasnog komiteta KPH i Komiteta NOH-a, 30. 6. 1950.

²⁸ HR-HDA-1226. Okružni komitet (OK) SKOJ-a za Dalmaciju, Izvještaj KK SKOJ-a Vis OK SKOJ-a za Dalmaciju, 24. 3. 1948.

²⁹ HR-HDA-1281. Obl. k. NOH-a za Dalmaciju, Sjednice Oblasnog komiteta, Zapisnik sa zajedničkog sastanka Oblasnog komiteta KPH i Komiteta NOH-a, 30. 6. 1950.

³⁰ HR-HDA-1281. Obl. k. NOH-a za Dalmaciju, Sjednice Oblasnog komiteta, Zapisnik sa zajedničkog sastanka Oblasnog komiteta KPH i Komiteta NOH-a, 30. 6. 1950.

kritikuje nerad omladine“, nastavlja se dalje.³¹ Stoga su omladinska rukovodstva uporno zahtijevala veću pomoć Komunističke partije.

Rad članova KP-a u NOH-u, navodi se dalje u dokumentu, također nije bio zadovoljavajući – omladinci koji su postali članovi KP-a više nisu željeli raditi u omladinskoj organizaciji, za što nije postojala nikakva njihova odgovornost prema KP-u. Članstvo u KP-u često se koristilo i za stjecanje određenih privilegija, primjerice dobivanje uredskog namještenja u svom mjestu.³² Čini se da ni jedna od organizacija nije bila zadovoljna radom druge te su se međusobno optuživale za nedostatan uključivanje u rješavanje postojećih problema. Ni njihova suradnja izgleda nije funkcionirala pa su mladi zapravo samo formalno bili vezani uz omladinske organizacije.

IDEOLOŠKO USMJERAVANJE

Ipak, kao i u drugim dijelovima Jugoslavije i Hrvatske, omladinske organizacije na otocima dobile su zadatak obuhvatiti što veći broj mladih pod svoje okrilje i uključiti ih u izvršavanje svih političkih i gospodarskih zadataka dobivenih od strane vlasti i KP-a. Budući da su mladi bili sloj stanovništva na koje je, upravo zbog njihove mladosti, neiskustva te entuzijazma, bilo najlakše utjecati, kako bi ih se uspješnije asimiliralo u organizaciju, SKOJ-u i NOH-u je vrlo važno bilo adekvatno političko i ideološko djelovanje na njih, instruiranje i indoktrinacija prema „partijskoj liniji“. To bi, smatrali su, ujedno osiguravalo i predano izvršavanje dobivenih zadataka.

Članovi Sekretarijata pojedinih komiteta NOH-a zaduženih za agitaciju i propagandu provodili su stoga „ideološko-politički rad“. To je uključivalo upoznavanje mladih s aktualnostima u unutrašnjoj i vanjskoj politici kroz takozvane „političke informacije“, zatim proučavanje dnevnog tiska, literature te raznih materijala s bitnih partijskih, frontovskih ili omladinskih kongresa, plenuma ili savjetovanja, kao i radova partijskih i državnih čelnika. U tu su svrhu formirani i razni „kružoci“ na kojima se čitalo i raspravljalo o aktualnim temama. Na svakom kotaru trebao je biti organiziran i „aktiv predavača“ koji bi se bavio ideološko-političkim obrazovanjem mladih, ali to, pogotovo na otocima, često nije funkcioniralo jer aktivni predavača nisu svuda formirani. Materijali za

³¹ HR-HDA-1281. Obl. k. NOH-a za Dalmaciju, Sjednice Oblasnog komiteta, Zapisnik sa zajedničkog sastanka Oblasnog komiteta KPH i Komiteta NOH-a, 30. 6. 1950.

³² HR-HDA-1281. Obl. k. NOH-a za Dalmaciju, Sjednice Oblasnog komiteta, Zapisnik sa zajedničkog sastanka Oblasnog komiteta KPH i Komiteta NOH-a, 30. 6. 1950.

proučavanje bili su zadani, ali se događalo da ih ni predavači ne bi proučili ili bi kvaliteta predavanja bila loša, ako su se predavanja uopće i održavala.³³

Provedba „ideološko-političkog rada“ na dalmatinskim otocima, čini se, nije išla glatko. Iako su informacije iz izvora ponekad neujednačene, može se stvoriti donekle realna slika o situaciji s mladima po tom pitanju.

Rad SKOJ-a je 1948. primjerice na kotaru Hvar ocijenjen kao dobar, ideološko-politički rad razvijen, a djelovale su i čitalačke grupe.³⁴ Činjenica je zapravo da se ideološko i političko djelovanje na Hvaru nije u svim dijelovima otoka provodilo jednako. Na sjevernom dijelu otoka izučavali su se predviđeni materijali i više se radilo, dok je u drugim dijelovima – Jelsi, Starigradu i Hvaru, taj rad bio mnogo slabijeg intenziteta, što su omladinska vodstva objašnjavala jačim crkvenim utjecajima. Iako je na Hvaru 1948. postojalo 36 kružoka sa 895 mladih (od ukupno oko 1.300 članova NOH-a), rad je tih kružoka bio „vrlo loš“.³⁵ U većini se mjesta na Hvaru nisu uopće održavali kružoci u kojima bi se čitao aktualni tisak i raspravljalo o problemima. U Starom Gradu, Jelsi i Hvaru primjerice kružoci nikada nisu ni postojali, što su omladinski voditelji opravdavali nedostatkom vremena zbog sudjelovanja mladih u gimnastičkim i glazbenim društvima. „Sadržaj rada aktiva je nikakav“, kaže se u jednom izvješću Oblasnog komiteta NOH-a s terena, političke informacije nisu uopće održavane već su se održavale samo konferencije u vezi radnih akcija i biranja delegata za kotarske konferencije. Sekretarijati aktiva nisu postojali, a skojevske grupe rješavale su sva pitanja omladine.³⁶

Omladinska organizacija ni u školama nije uspjela provesti svoje zadaće – bila je slaba, kružoci nisu postojali niti se proučavao tisak. Od 110 članova NOH-a u lokalnoj sedmoljetki samo ih je 40 bilo preplaćeno na omladinska izdanja *Srednjoškolic*, a samo 1 na *Omladinski borac*.³⁷ Ipak, što se tiče školstva postojao je izuzetak – bila je to Partizanska gimnazija koja je, uz one u Zagrebu i Osijeku, djelovala na Hvaru. Gimnazija u Hvaru obuhvaćala je učenike s područja Dalmacije, Hrvatskog Primorja i Istre.³⁸ Partizanske su gimnazije formirane za

³³ HR-HDA-1226. Obl. k. SKOJ-a za Dalmaciju, Izvještaj o agitaciji i propagandi KK NOH-a Brač Oblasnom komitetu NOH-a za Dalmaciju, 30. 6. 1949.

³⁴ HR-HDA-1226. Obl. k. SKOJ-a za Dalmaciju, Izvještaj KK SKOJ-a Hvar OK SKOJ-a za Dalmaciju, 8. 1. 1948.

³⁵ HR-HDA-1226. Obl. k. SKOJ-a za Dalmaciju, Zapisnik savjetovanja rukovodilaca agitacije i propagande kotarskih i gradskih odbora NOH-a, 7. 12. 1948.

³⁶ HR-HDA-1281. Obl. k. NOH-a za Dalmaciju, Organizaciono-kadrovsko odjeljenje, Izvješća s terena, Izvješće s terena kotara Hvar, 1949.

³⁷ HR-HDA-1281. Obl. k. NOH-a za Dalmaciju, Organizaciono-kadrovsko odjeljenje, Izvješća s terena, Izvještaj s terena Korčula, 26. 4. 1949.

³⁸ HR-HDA-1281. Obl. k. NOH-a za Dalmaciju, Organizaciono-kadrovsko odjeljenje, Izvješća s terena, Izvještaj s terena Korčula, 26. 4. 1949.

učenike koji su aktivno sudjelovali u NOP-u ili su kao žrtve fašističkog terora bili prisiljeni prekinuti školovanje.³⁹ U njima se ubrzanim tempom izvodio nastavni plan i program redovnih gimnazija te su učenici u jednoj godini završavali dvije. Čim bi učenici nadoknadili izgubljenu godinu, prelazili bi u redovne gimnazije ili razrede.⁴⁰ Predviđeno je da te gimnazije djeluju dvije godine pa su tako partizanske gimnazije od školske godine 1947./48. počele djelovati kao redovne gimnazije. Učenici upisani u partizanske gimnazije bili su pomno selekcionirani – važni su bili uspjeh u učenju i vladanju (najmanje vrlo dobar), zatim aktivnost u radu omladinske organizacije, politički stav roditelja te socijalno podrijetlo i karakterne osobine učenika. Prednost za upis u te škole imala su djeca poginulih boraca NOV-a i POJ-a te žrtava fašizma, zatim djeca tadašnjih pripadnika JA, udarnika, radnika te aktivista iz drugih slojeva.⁴¹

Osim rada Partizanske gimnazije, ostali aspekti političkog i ideološkog djelovanja na mlade nisu naročito dobro funkcionirali. Tako se primjerice u jednom zapisniku NOH-a iz 1951. navodi kako se na Hvaru u omladinskoj organizaciji uopće ne radi na političkim pitanjima i mladi nisu informirani, već je vladala ravnodušnost.⁴² Ono što se u izvorima konstantno ponavlja je teza da je slabost omladinske organizacije na otocima uzrokovana nedostatkom političkog rada te ravnodušnosti mladih prema NOH-u.⁴³

Na Korčuli je situacija bila vrlo slična – „idejno-politički rad“ nije se skoro uopće provodio, a mnogi su mjesni komiteti bili nepopunjeni. Čitalačke grupe rijetko su se sastajale, a političke informacije nisu se uopće održavale pa su mladi bili nezainteresirani za politiku. Učenje članova komiteta bilo je neplansko, a po nekoliko mjeseci nije bilo popunjeno mjesto člana sekretarijata zaduženog za agitaciju i propagandu. Postojalo je samo 12 kružoka na kotaru.⁴⁴ Isto je bilo i na Visu – neodržavanje političkih informacija i nepostojanje kružoka, a sastajanje čitalačkih grupe bilo je neredovito. Agitacija i propaganda radile su u cjelini vrlo slabo.⁴⁵

³⁹ *Zakon Predsjedništva Narodnog sabora Hrvatske* od 16. 10. 1945. NN 47/1945.

⁴⁰ K. SPEHNJAK, *Javnost i propaganda, 1945.-1952.*, 181.

⁴¹ HR-Državni arhiv u Zagrebu (DAZG)-732. Kotarski komitet (KK) NOH-a, Zagreb, Zapisnici, Okružnica PK SKOJ-a, 15. 8. 1947., 1.

⁴² HR-HDA-1281. Obl. k. NOH-a za Dalmaciju, Sjednice Oblasnog komiteta, Zapisnik sa sastanka Biroa Oblasnog komiteta NOH-a za Dalmaciju, 16. 2. 1951.

⁴³ HR-HDA-1281. Obl. k. NOH-a za Dalmaciju, Organizaciono-kadrovsko odjeljenje, Izvješća s terena, Zapisnik sa sastanka biroa KK NOH-a Hvar, 23. 2. 1951.

⁴⁴ HR-HDA-1226. Obl. k. SKOJ-a za Dalmaciju, Zapisnik savjetovanja rukovodilaca agitacije i propagande kotarskih i gradskih odbora NOH-a, 7. 12. 1948.

⁴⁵ HR-HDA-1226. Obl. k. SKOJ-a za Dalmaciju, Izvještaj KK SKOJ-a Vis OK SKOJ-a za Dalmaciju, 24. 3. 1948.

Na Braču je za NOH stanje bilo nešto bolje – 1948. postojalo je 56 čitalačkih kružoka, a bili su formirani svuda osim u 6 sela u kojima je bio jači crkveni utjecaj.⁴⁶ Tada je na Braču bilo oko 1.800 mladih od kojih je 1.326 bilo obuhvaćeno kružocima i u njima redovito radilo. Oni koji nisu bili u njima većinom su bile djevojke.⁴⁷

Na tom je otoku, čini se, situacija za omladinske organizacije bila najbolja – tamo su aktivni radili, političke informacije su se održavale, a utjecaj Crkve bio je najmanji ili je u najvećoj mjeri bio potisnut. No mladi su ipak bili relativno slabo informirani o aktualnim političkim događajima u zemlji i svijetu, kao i njihovi omladinski rukovoditelji.⁴⁸

Gledajući u cjelini, omladinske organizacije na otocima nisu uspjele u provedbi „ideološko-političkog rada“ zbog očitog nedostatka interesa i s jedne i s druge strane, a mnogo se više pažnje, pogotovo od početka pedesetih godina, posvećivalo kulturnim i zabavnim aktivnostima. Vladalo je mišljenje da se mladi ne trebaju toliko baviti političkim pitanjima, a i da takve teme, zbog svoje neatraktivnosti, mlade odvrćaju od aktivnosti u NOH-u⁴⁹ što je uostalom i bilo istina.

ODNOS S KATOLIČKOM CRKVOM

Na „rad neprijatelja“ su SKOJ i NOH uvijek obraćali posebnu pažnju. Najvećeg neprijatelja režima i ovdje je, kao i u drugim dijelovima Hrvatske, predstavljala Katolička crkva. Na otocima je to bilo izraženo i stoga što je na tim prostorima stanovništvo bilo gotovo u potpunosti hrvatske nacionalnosti i katoličke vjeroispovijesti. Tradicija pripadnosti Rimokatoličkoj crkvi bila je na dalmatinskim otocima duboko ukorijenjena, a velika većina stanovništva bila je religiozna i prakticirala vjeru. Među njima je, logično, bio i velik dio mladih, naročito djevojaka. Borba za utjecaj nad mladima između Crkve i omladinskih organizacija bila je konstanta u cijeloj Hrvatskoj, a na otocima je, čini se, prevaga odnijela Katolička crkva.

Crkva je mlade okupljala kroz različite aktivnosti – na Korčuli su formirani crkveni pjevački zborovi za djevojke pri pojedinim župama, a mladi su se i

⁴⁶ HR-HDA-1226. Obl. k. SKOJ-a za Dalmaciju, Zapisnik savjetovanja rukovodilaca agitacije i propagande kotarskih i gradskih odbora NOH-a, 7. 12. 1948.

⁴⁷ HR-HDA-1226. Obl. k. SKOJ-a za Dalmaciju, Zapisnik savjetovanja rukovodilaca agitacije i propagande kotarskih i gradskih odbora NOH-a, 7. 12. 1948.

⁴⁸ HR-HDA-1281. Obl. k. NOH-a za Dalmaciju, IV. Oblasna konferencija NOH-a za Dalmaciju, 29. 2. 1948.

⁴⁹ HR-HDA-1281. Obl. k. NOH-a za Dalmaciju, Sjednice Oblasnog komiteta, Zapisnik sa sastanka Biroa Oblasnog komiteta NOH-a za Dalmaciju, 16. 2. 1951.

okupljali oko crkve.⁵⁰ Na Lastovu su djeca pohađala vjeronauk u samostanu, na Braču su postojala jaka djevojačka društva, a mladi su većinom bili tradicionalni i išli su u crkvu. U mjestu Ložišće primjerice ni jedan omladinac nije dolazio na omladinske sastanke.⁵¹ Na otocima su djelovala i razna crkvena društva za mlade – na Braču su djelovala djevojačka društva Srce Isusovo u Postirama te Kćeri Marijine koje je 1949. okupljalo oko 80 djevojaka.⁵² Osim toga, u Bolu na Braču djelovala je i katolička srednja škola u kojoj je broj učenika bio je jednak onom u prijeratnom razdoblju.⁵³

Povezanost mladih s Crkvom gledala se od strane nekih rukovodstava NOH-a s nepovjerenjem te takvi omladinci nisu rado primani u redove Narodne omladine. Takav je stav međutim smatran „nepravilnim“ i „sektaškim“, ali je ipak često primjenjivan, pogotovo na religiozne djevojke Brača, Visa i drugih krajeva.⁵⁴ Djevojke zapravo nisu imale naročitu želju za pristupanjem NOH-u. Na Braču su kao razloge navodile primjerice da ne žele pripadati ni jednoj organizaciji kako Kćerima Marijinim tako ni NOH-u. Pod pritiskom voditelja NOH-a pristajale bi se učlaniti, ali bi se odmah i ograđivale od bilo kakvog sudjelovanja u aktivnostima NOH-a (nikad ih nitko neće vidjeti da prisustvuju omladinskim sastancima).⁵⁵

Iako su utjecaji Crkve bili jaki, na Braču su bili najviše potisnuti. Borba oko prevlasti Crkve i organizacije NOH-a bila je, međutim, stalno prisutna – u lipnju 1949. je tako na isti dan održana kulturno-umjetnička smotra u organizaciji NOH-a i prva pričest na cijelom otoku.⁵⁶ Drugom je prilikom u Selcima na Braču na dan kada je određen odlazak omladinaca u radnu brigadu Narodne fronte svećenik odredio pričest tako da su se omladinci prvo pričestili, a zatim otišli na rad.⁵⁷

⁵⁰ HR-HDA-1281. Obl. k. NOH-a za Dalmaciju, Korespondencija s CK NOH, Izvještaj o radu organizacije i Oblasnog komiteta NOH-a za Dalmaciju u 1949., 15. 12. 1949.

⁵¹ HR-HDA-1226. Obl. k. SKOJ-a za Dalmaciju, Izvještaj o političkom stanju na pojedinim kotarevima i gradovima, 1945., 1133.

⁵² HR-HDA-1281. Obl. k. NOH-a za Dalmaciju, Izvještaj o utjecaju klera KK NOH-a Supetar Oblasnom Komitetu NOH-a za Dalmaciju, 6. 7. 1949., br. 2309.

⁵³ K. SPEHNJAK, *Javnost i propaganda, 1945.-1952.*, 189. Prema izvornim dokumentima klerikalna gimnazija postojala je i u Drnišu - HR-HDA-1231 RK SSOH, Izvještaj o radu NOH i CK u 1952. godini.

⁵⁴ HR-HDA-1281. Obl. k. NOH-a za Dalmaciju, IV. Oblasna konferencija NOH-a za Dalmaciju, 29. 2. 1948.

⁵⁵ HR-HDA-1281. Obl. k. NOH-a za Dalmaciju, Izvještaj s terena kotara Brač-Supetar, 29. 9. 1949.

⁵⁶ HR-HDA-1226. Obl. k. SKOJ-a za Dalmaciju, Izvještaj o agitaciji i propagandi KK NOH-a Brač OK NOH-a za Dalmaciju, 30. 6. 1949.

⁵⁷ HR-HDA-1231. Republička konferencija Saveza socijalističke omladine, Zapisnik VI. Plenuma Zemaljskog vijeća NOH-a, 2. rujna 1949. rasprava Marinka Grujića, kut. 9.

Bila je dakle česta pojava da su mladi, iako su sudjelovali u crkvenim aktivnostima, istovremeno u velikom broju bili i članovima NOH-a te su i sudjelovali u aktivnostima te organizacije – radnim akcijama, u kulturno-prosvjetnim ili zabavnim sadržajima.

RADNE AKCIJE

Radne akcije bile su od 1945. redovito organizirane u cijeloj državi u okviru kampanje obnove i izgradnje, a mobilizacija se provodila u svim krajevima. Iako je mobilizacija zamišljena da se provodi sustavno i na principu dobrovoljnosti, u praksi je često bila prisilna pa su primjenjivane razne metode kažnjavanja u slučaju nedovoljnog broja prijavljenih dobrovoljaca za određenu radnu akciju.⁵⁸ Za članove SKOJ-a to je obično značilo izbacivanje iz organizacije kao što je primjerice bio slučaj na Hvaru kada su se skojevci odbili prijaviti za odlazak na prugu Brčko – Banovići.⁵⁹

Mobilizacija na radne akcije obavljala se u svim organizacijama, ustanovama i mjestima gdje je bilo mladih – u školama, poduzećima, tvornicama, na selu i zadrugama. Plan mobilizacije razrađivan je temeljem brojnog stanja i jačine pojedine organizacije, blizine velikih industrijskih centara, vremena sezonskih poljskih radova te postotka seljačke, radničke, srednjoškolske ili studentske omladine u pojedinoj organizaciji. Iako je ideja bila dobra, u praksi često nije bila izvediva već se mobilizacija vršila „kampanjski“.⁶⁰

Na dalmatinskim otocima za mobilizaciju na savezne radne akcije skojevska i omladinska organizacija nisu kod mladih naišle na traženi interes. U skojevskim izvješćima se, prema tom zadatku, spominje pasivnost i indiferentnost članstva i omladine. Primjerice, za izgradnju pruge Brčko – Banovići nije na otocima bilo zainteresiranih pa su skojevska i omladinska vodstva primjenjivala jaču agitaciju što je u konačnici rezultiralo određenim uspjehom.

Na otocima, pogotovo na Hvaru i Korčuli, mobilizacija nije bila naročito uspješna jer su i omladinski rukovoditelji smatrali da taj zadatak nije moguće izvršiti. Razlozi su bili višestruki: nepovjerenje mladih prema NOH-u, stav kako mladi ne žele ići na radove ili da ih nema dovoljno te „neprijateljski

⁵⁸ Z. RADELIĆ, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945.-1991.*, 217.

⁵⁹ HR-HDA-1226. Obl. k. SKOJ-a za Dalmaciju, KK SKOJ-a Hvar-Vis, Zapisnik sastanka od 8. srpnja 1946.

⁶⁰ HR-HDA-1231. Republička konferencija Saveza socijalističke omladine Hrvatske (RK SSOH), Komisija za radne akcije, predvojničku obuku i suradnju s JNA, Planovi mobilizacije, 1949.

rad“. S mobilizacijom na radne akcije bilo je više poteškoća jer se na radove nisu željeli javljati ni skojevci iz Partizanske gimnazije u Hvaru. Zbog toga su bili kažnjavani izbacivanjem iz organizacije.⁶¹ Spremnost za odlazak na radne akcije općenito je na Hvaru bila vrlo mala, a najčešći izgovori bili su vezani za potrebu obrađivanja zemlje.⁶² Međutim, članovi Kotarskog komiteta Hvar smatrali su da se mladi rado odazivaju pozivima na radove,⁶³ iako je to vjerojatno bilo samozavaravanje ili prikrivanje istine. Problema s mobilizacijom bilo je i na Visu.⁶⁴ Ponekad su uspješnost mobilizacije kočili banalni razlozi – primjerice, antagonizam između mladih iz susjednih sela koji nisu željeli raditi u zajedničkom aktivu (Žrnovo, Korčula).⁶⁵

Lošu mobilizaciju na savezne radne akcije u 1949. dokazuju i brojke: Brač je jedini ostvario planiranu mobilizaciju sa 116 %, dok su ostali otoci podbacili – Hvar je ostvario 76,5 %, Korčula 71 %, a Vis 63 %.⁶⁶

Taj se trend nastavljao i u sljedećim godinama. Radovi na koje su se mladi rado odazivali i koji su uspješno izvođeni bili su oni lokalnog karaktera – na uređenju svojih mjesta, popravcima putova, elektrifikaciji sela, izgradnji sportskih objekata i slično.⁶⁷

SOCIJALISTIČKA PREOBRAZBA SELA

Teško ekonomsko stanje u državi i vremenske nepogode (suša) na otocima doprinijeli su stvaranju nezadovoljstva kod stanovništva. Glad je bila raširena, što je naročito bilo izraženo na otocima, a stanovništvo je bilo iscrpljeno

⁶¹ HR-HDA-1226. OK SKOJ-a za Dalmaciju, Zapisnik sa sastanka OK SKOJ-a Hvar-Vis OK SKOJ-a za Dalmaciju, 8. 7. 1946., br. 1398.

⁶² HR-HDA-1226. Obl. k. SKOJ-a za Dalmaciju, Izvještaj KK SKOJ-a Jelsa OK SKOJ-a za Dalmaciju, 23. 5. 1948.

⁶³ HR-HDA-1226. Obl. k. SKOJ-a za Dalmaciju, Izvještaj KK SKOJ-a Jelsa OK SKOJ-a za Dalmaciju, 23. 5. 1948.; Izvještaj KK SKOJ-a Hvar OK SKOJ-a za Dalmaciju, 8. 1. 1948.

⁶⁴ HR-HDA-1226. Obl. k. SKOJ-a za Dalmaciju, Izvještaj KK SKOJ-a Jelsa OK SKOJ-a za Dalmaciju, 23. 5. 1948. Izvještaj KK SKOJ-a Vis OK SKOJ-a za Dalmaciju, 24. 3. 1948.

⁶⁵ HR-HDA-1281. Obl. k. NOH-a za Dalmaciju, Sjednice Oblasnog komiteta, Zapisnik sa savjetovanja sekretara gradskih i kotarskih komiteta NOH-a, 10. 6. 1949.

⁶⁶ HR-HDA-1281. Obl. k. NOH-a za Dalmaciju, Korespondencija s CK NOH, Izvještaj o radu organizacije i Oblasnog komiteta NOH-a za Dalmaciju u 1949., 15. 12. 1949.

⁶⁷ HR-HDA-1281. Obl. k. NOH-a za Dalmaciju, Organizaciono-kadrovsko odjeljenje, Izvješća s terena, Političko-organizacioni izvještaj KK NOH-a Korčula na Kotarskoj konferenciji NOH-a, 30. 11. 1952.

neimaštinom, ali i ogorčeno zbog učestalih glasina o punim magazinima UNRR-ine⁶⁸ pomoći dok oni gladuju.⁶⁹

Pitanje prehrane stanovništva i opskrbe bilo je jedno od ključnih na dalmatinskim otocima.⁷⁰ Nedostatak hrane demoralizirao je ljude, pogotovo siromašne seljake koji su zbog toga negodovali. Naročito je nedostajalo krušne hrane jer nije bilo dovoljno obradive zemlje na kojoj bi se mogle saditi žitarice, a dio uroda seljaci su morali davati u obvezan otkup. Demonstracije stanovništva zbog takvog stanja, pogotovo žena, nisu bile rijetkost, kao ni širenje raznih dezinformacija koje su unosile nemir među stanovništvo. Na Braču su žene tako protestirale pred kotarskim Narodnim odborom, a na Visu su se širile priče o skorom ratu za koji se pripremaju zalihe hrane.⁷¹ Situaciju je otežavala i činjenica da su se u Splitu pred očima tih ljudi na parobrode za inozemstvo ukrcavala pšenica. Oblasni Narodni odbor je ipak, zbog teške situacije, odlučio nadopuniti sljedovanje hrane stanovništvu za 5 – 6 kg.⁷²

Od omladinskih se rukovodstava očekivalo da, kao pomoćnici vlasti, u toj situaciji organiziraju članove USAOH-a na objašnjavanju i uvjeravanju stanovnika u ispravnost državne politike, što nije bio lak zadatak. Omladinska vodstva, pogotovo na Hvaru, Braču i Visu, nisu bila zainteresirana za agitaciju u popularizaciji vladinih mjera na selu već su u njihovoj provedbi aktivniji bili pripadnici SKOJ-a. Oni su na Visu pomagali pri naplati poreza, poticanju kolektivizacije te obveznom otkupu, ali i utjecajem na svoje roditelje, poznanike i druge mještane.⁷³ Provedba obveznog otkupa prehrambenih proizvoda – mesa, maslinovog ulja, vina i smokava, bila je naročito problematična zbog nestašice hrane.⁷⁴ Ni naplata poreza nije išla glatko – 1948. je na Visu primjerice naplaćeno samo 53 % od predviđenog.⁷⁵

⁶⁸ UNRRA (United Nations Relief and Rehabilitation Administration) – međunarodna agencija za pomoć osnovana 1943., a postala dijelom Ujedinjenih naroda 1945. Njezina je svrha bila pomagati žrtvama rata kroz snabdijevanje hranom, gorivom, odjećom, medicinskim materijalima i drugim osnovnim životnim potrepštinama.

⁶⁹ HR-HDA-1225. PK SKOJ za Hrvatsku, Izvještaj Oblasnog komiteta SKOJ-a za Dalmaciju PK SKOJ-a za Hrvatsku, 29. 8. 1945.

⁷⁰ Vidi i K. SPEHNJAK, *Britanski pogled na Hrvatsku 1945.-1948.*, Zagreb, Golden marketing – Tehnička knjiga, 2006., 298.

⁷¹ HR-HDA-1225. PK SKOJ za Hrvatsku, Izvještaj Oblasnog komiteta SKOJ-a za Dalmaciju PK SKOJ-a za Hrvatsku, 29. 8. 1945., 1127.

⁷² HR-HDA-1281. Obl. k. NOH-a za Dalmaciju, IV. Oblasna konferencija NOH-a za Dalmaciju, 29. 2. 1948.

⁷³ HR-HDA-1281. Obl. k. NOH-a za Dalmaciju, Godišnja analiza rada seoske omladine u razvijanju zadrugarstva, 1948.; HR-HDA-1226. OK SKOJ-a za Dalmaciju, Izvještaj KK SKOJ-a Jelsa OK SKOJ-a za Dalmaciju, 23. 5. 1948.

⁷⁴ HR-HDA-1226. Obl. k. SKOJ-a za Dalmaciju, Izvještaj KK SKOJ-a Hvar OK SKOJ-a za Dalmaciju, 8. 1. 1948.

Omladinska organizacija je u cjelini podbacila u provođenju političkih mjera otkupa, naplate poreza, sjetve itd. – očito nisu uspjeli uvjeriti izgladnjelo stanovništvo u potrebu izvršavanja tih mjera.

Iako je bila loša gospodarska situacija, neki seljaci s otoka su se snalazili. Prodajom vina došli bi do određenih financijskih sredstava pa bi kupovali „sve što im je došlo pod ruku“ – zemlju, kuće i svakojake namirnice koje su se mogle naći na tržištu što je ujedno povećalo njihovu cijenu i uzrokovalo nestašicu. Zbog „kapitalističkih tendencija“ tih seljaka vlasti su im povisile stope poreza za čak 250 % u odnosu na prethodnu godinu. Otkup ulja povišen je od 70 vagona u 1947. na 300 u 1948. Više količine otkupnih proizvoda i veći porezi uzrokovali su, očekivano, negodovanje i rogoborenje imućnijih seljaka protiv državnih ekonomskih mjera.⁷⁶

I kolektivizacija je zahvatila dalmatinske otoke. Početkom 1948. u cijeloj je Dalmaciji bilo 259 seljačkih radnih zadruga (SRZ-a), a na otocima bitno manje. Na Korčuli je bilo 16 zadruga (2 su bile ribarske), na Hvaru 17, na Braču 6, a na Visu 8 (1 je bila ribarska).⁷⁷ U SRZ-e je zapravo bio uključen mali dio domaćinstava – sredinom 1949. na Korčuli ih je u zadrugama bilo 10,4 %, na Braču 7,7 %, na Hvaru 17 %, a na Visu 15,2 %.⁷⁸

Tablica 2. Udio domaćinstava u SRZ-ima 1949.

Otoci	1949.
Hvar	17 %
Brač	7,7 %
Korčula	10,4 %
Vis	15,2 %

⁷⁵ HR-HDA-1226. Obl. k. SKOJ-a za Dalmaciju, Izvještaj KK SKOJ-a Vis OK SKOJ-a za Dalmaciju, 24. 3. 1948.

⁷⁶ HR-HDA-1281. Obl. k. NOH-a za Dalmaciju, IV. Oblasna konferencija NOH-a za Dalmaciju, 29. 2. 1948.

⁷⁷ HR-HDA-1281. Obl. k. NOH-a za Dalmaciju, Godišnja analiza rada seoske omladine u razvijanju zadrugarstva, 1948.

⁷⁸ HR-HDA-1281. Obl. k. NOH-a za Dalmaciju, Godišnja analiza rada seoske omladine u razvijanju zadrugarstva, 1948.

Mladih učlanjenih u SRZ-e također nije bilo mnogo – u cijeloj oblasti bilo ih je 1948. samo 4,97 %. Na Korčuli ih je 1948. bilo 78 ili 2,97 %, a 1949. 3,28 %, na Hvaru 96 ili 9,75 %, a 1949. 15,3 %, na Braču 74 ili 8,03 %, a 1949. 5,63 %, na Visu 15 ili 8,06 %, a 1949. 4,55 %. U upravama SRZ-a mladi su također sudjelovali, iako ih je na otocima bilo relativno malo – na Korčuli ih je bilo 5, na Braču 7, a na Hvaru i Visu po 8.⁷⁹

Tablica 3. Udio mladih u SRZ-ima 1948. i 1949.

Otoci	1948.	1949.
Hvar	96 (9,75 %)	15,3 %
Brač	74 (8,03 %)	5,63 %
Korčula	78 (2,97 %)	3,28 %
Vis	15 (8,06 %)	4,55 %

Od početka 1949. i direktive CK KPJ za bržim „socijalističkim preobražajem sela“ broj zadruga i mladih u njima se i na otocima nastojao povećati, iako su podatci u izvorima o broju mladih u SRZ-ima tih godina oprečni – tako se u jednom izvoru navodi kako je sredinom 1949. na Braču u zadrugama bilo 616 članova NOH-a – skoro devet puta više nego u prethodnoj godini,⁸⁰ dok je u drugom izvoru broj mladih izražen u postotku i tvrdi se kako je 1949. mladih u SRZ-ima za 2,4 % manje nego 1948.⁸¹

Iako se u izvornim dokumentima u pravilu nalaze korisni podatci, oni su uistinu ponekad nepouzdana. Razlog tomu može se tražiti ili u nedosljedno vođenoj evidenciji ili u namjernom lažnom prikazivanju stvarne situacije. Primjerice, u jednom se dokumentu pojavljuje podatak da su zadruge na Korčuli 1952. okupljale 95 % domaćinstava te se preko njih odvijao čitav gospodarski život mjesta. Kako taj podatak pomiriti s onim iz 1949. kada je tek 10,4 % korčulanskih domaćinstava bilo u zadrugama? Nevjerojatno je da je kolektivizacija na Korčuli u te tri godine toliko popularizirana, pogotovo ako uzmemo u obzir i druge komponente života stanovnika i mladih na tom otoku koji pokazuju da baš i nisu bili zagrijani za provedbu raznih mjera komunističke vlasti. Stoga neke podatke

⁷⁹ HR-HDA-1281. Obl. k. NOH-a za Dalmaciju, Godišnja analiza rada seoske omladine u razvijanju zadrugarstva, 1948.

⁸⁰ HR-HDA-1281. Obl. k. NOH-a za Dalmaciju, Prepiska s CK NOH, Odjeljenje za selo, dopis KK Supetar, 20. 5. 1949.

⁸¹ HR-HDA-1281. Obl. k. NOH-a za Dalmaciju, Godišnja analiza rada seoske omladine u razvijanju zadrugarstva, 1948.

treba uzeti sa zadržkom. Ipak, te se godine broj od prvotnih 16 reorganizacijom sveo na 9 zadruga.⁸²

Kako bi se zadrugarstvo populariziralo, održavani su i sletovi mladih zadrugara. Na Braču je slet 1948. uspješno izveden, no ne i na ostalim otocima – na Hvaru su od sleta odustali zbog lošeg vremena, a na Korčuli i Visu zbog nedovoljno razvijenog zadrugarstva i nedostatka financijskih sredstava, „što nije opravdanje“, kaže se u jednoj analizi.⁸³

ODJECI SUKOBA S INFORMBIROOM⁸⁴ NA DALMATINSKIM OTOCIMA

Od 1948. jedno od najaktualnijih političkih pitanja u državi bilo je ono vezano za Rezoluciju Informbira i optužbe prema jugoslavenskom državnom i partijskom vodstvu i njihovoj politici od strana zemalja Istočnog bloka na čelu sa SSSR-om.⁸⁵

Kakav je bio odjek tog sukoba na dalmatinskim otocima? Činjenica je da o tom pitanju u izvorima ne nalazimo na mnogo podataka jer se u zapisnicima omladinskih i partijskih tijela na tom pitanju, kada se govori o dalmatinskim otocima, mnogo ne zadržava. Obično se samo konstatira kako su mladi na ovom području „na liniji KP“ i kako pružaju punu podršku jugoslavenskom vodstvu. Čini se stoga da na dalmatinskim otocima među mladima nije bilo pristaša Informbira ili bar kao takvi nisu prepoznati.

Izvori nam govore kako nakon što je Rezolucija Informbira obznanjena javnosti na selima i otocima u Dalmaciji mladi nisu niti bili dobro informirani o tim događajima pa prema njima u početku nisu niti formirali određen stav. Kasnije se u dokumentima tvrdi kako je sva omladina bila „na liniji KP“. Ipak, bilo je nešto izuzetaka, iako bitno manje nego u drugim dijelovima republike. Na

⁸² HR-HDA-1281. Obl. k. NOH-a za Dalmaciju, Organizaciono-kadrovsko odjeljenje, Izvješća s terena, Političko-organizacioni izvještaj KK NOH-a Korčula na Kotarskoj konferenciji NOH-a, 30. 11. 1952.

⁸³ HR-HDA-1281. Obl. k. NOH-a za Dalmaciju, Godišnja analiza rada seoske omladine u razvijanju zadrugarstva, 1948.

⁸⁴ Informbiro (Informativni biro) ili Kominform (Komunistički informacijski biro), savjetodavno tijelo komunističkih partija Bugarske, Čehoslovačke, Francuske, Italije, Jugoslavije, Mađarske, Poljske, Rumunjske i SSSR-a, utemeljeno je 1947. sa sjedištem u Beogradu.

⁸⁵ Ivo BANAC, *Sa Staljinom protiv Tita*, 127; Darko BEKIĆ, *Jugoslavija u hladnom ratu: odnosi s velikim silama 1949-1955.*, Zagreb, Globus, 1988., 31; Z. RADELIĆ, *Hrvatska u Jugoslaviji*, 270; I. GOLDSTEIN, *Hrvatska 1918.-2008.*, 443.

cijeloj oblasti Dalmacije u 1949. se za Rezoluciju izjasnilo oko 50 omladinaca, većinom učenika,⁸⁶ no nije poznato koliko ih je od njih bilo s otoka.

Mnogo se više od samog broja „Informbiraša“ u izvorima govori o načinima suzbijanja njihova učenja – tako su sve organizacije NOH-a dobile na proučavanje materijale koji su tretirali pitanje Informbiraša, ali i Petog kongresa KPJ te govora Tita i Đilasa na Četvrtom kongresu SKOJ-a.⁸⁷ Organizirani su tada i kružoci, političke informacije, predavanja o Informbirou, kao i proučavanje govora i članaka čelnika KP-a i NOH-a o toj temi. Na Braču je primjerice praćenje tih materijala u velikoj mjeri poticano i većina je mladih bila uključena u takve aktivnosti.

Članovi NOH-a motrili su pritom i ponašanje protivnika komunističkog režima – oni su, prema pisanju izvora, iskoristili tešku vanjskopolitičku situaciju u kojoj se Jugoslavija našla te širili priče o skorom ratu. Na taj su način, kaže se u izvorima, uspjeli „pasivizirati“ i dobar dio mladih koji „nisu sudjelovali koliko su trebali u izvršenju Petogodišnjeg plana“. To se u velikoj mjeri manifestiralo na otocima Braču i Visu.⁸⁸

BIJEG MLADIH U INOZEMSTVO

Na dalmatinskim je otocima bila prisutna još jedna pojava koju su vlasti nastojale dokinuti – bijeg mladih u inozemstvo. Uzroci bježanja mladih prvenstveno u Italiju bili su raznorodni i najčešće je odluka o bijegu bila rezultat zbira više razloga.

Važan je čimbenik bijega bilo sveopće siromaštvo i nedostatak hrane te relativna neperspektivnost života – jer se stanovništvo, pogotovo na otocima, teže zapošljavalo. Otočani su osim toga tradicionalno bili orijentirani na more i plovidbu gdje međutim nije bilo dovoljno posla za sve, dok za druge vrste poslova nisu bili zainteresirani.⁸⁹ Drugi je razlog bilo nezadovoljstvo političkim režimom, pri čemu je veliku ulogu igrala i privlačnost zapadnjačkog načina života koju su mladi upijali putem filmova, glazbe, literature te usvajali viziju lakšeg

⁸⁶ HR-HDA-1281. Oblasni komitet NOH-a za Dalmaciju, Sjednice Oblasnog komiteta, Zapisnik sa sastanka Biroa Oblasnog komiteta NOH-a za Dalmaciju, 16. 2. 1951.

⁸⁷ HR-HDA-1226. Obl. k. SKOJ-a za Dalmaciju, Zapisnik savjetovanja rukovodilaca agitacije i propagande kotarskih i gradskih odbora NOH-a, 7. 12. 1948.

⁸⁸ HR-HDA-1281. Obl. k. NOH-a za Dalmaciju, IV. Oblasna konferencija NOH-a za Dalmaciju, 29. 2. 1948.

⁸⁹ Zapisnik od 3. 12. 1954., Prilog zapisniku, *Zapisnici Izvršnog komiteta Centralnog komiteta Saveza komunista Hrvatske 1952.-1954.*, sv. III, prir. B. Vojnović, Zagreb, 2008., 179.

i slobodnijeg života na Zapadu. „Bježanje omladinaca preko granice smatra se avanturom“ kaže se na jednoj sjednici Politbiroa CK KPH-a, što pokazuje kako je bar dio mladih gledao na to ili su se na taj način izjašnjavali zbog mogućih negativnih posljedica ako bi rekli nešto drugo, politički opasnije.⁹⁰ Kao jedan od razloga bijega kod mladića se pojavljivalo i izbjegavanje služenja vojne obveze u JNA, a kod djevojaka, pogotovo s otoka, u dosta slučajeva razlog je bila želja za udajom jer u svojim krajevima nisu imale velik izbor potencijalnih ženika. Prema učestalosti razloga za bijeg, analize su pokazale da je većina bježala iz ekonomskih razloga ili avanturizma, zatim zbog neslaganja s režimom, a na zadnjem je mjestu bilo izbjegavanje vojne obveze.⁹¹

Sotoka se najviše bježalo u Italiju, što je bilo učestalo, tajno i dobro organizirano. Kako bi spriječile bjegove, vlasti su donijele odredbe o ograničavanju kretanja na otvorenom moru za brodice i zabrane noćnog ribolova, a vlasnici brodica su u slučaju otuđenja ili nestanka broda morali plaćati visoke novčane kazne.⁹² Omladince koji bi bili uhvaćeni pri pokušaju bijega preko granice uhićivalo se i sudilo bi im se. Ovi se podatci odnose na bjegove Hrvata preko granice, dok je u to vrijeme bilo legalno dozvoljeno optiranje talijanskoj nacionalnoj manjini.⁹³

Iz Dalmacije se najviše bježalo iz kotareva Zadar, Šibenik, Split, Korčula i Hvar. Dokumenti nam govore o broju bjegunaca: iz Blata na Korčuli je 1949. pobjeglo 16 ljudi, od kojih 8 mladih, a 30 ih je uhićeno.⁹⁴ Godine 1950. uhvaćena je na Korčuli grupica od 12 ljudi od kojih je 11 bilo omladinaca. Namjeravali su ukrasti brod i pobjeći u Italiju.⁹⁵ Na Visu je UDBA 1948. uhvatila grupicu od četrnaestero mladih koji su željeli pobjeći u inozemstvo. Među njima je bio i lokalni župnik don Ante Giaconi.⁹⁶

⁹⁰ Zapisnik od 16. 12. 1950. *Zapisnici Politbiroa Centralnog komiteta Komunističke partije Hrvatske 1945. – 1952.*, sv. II, prir. B. Vojnović, Zagreb, 2007., 564.

⁹¹ Z. RADELIĆ, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945.-1991.*, 291.

⁹² K. SPEHNJAK, *Britanski pogled na Hrvatsku 1945.-1948.*, 295.

⁹³ Talijani su imali mogućnost legalno emigrirati iz zemlje što je uređeno Odredbama o opcijama s Italijom iz 1948. i 1951., a trajalo je do 1953. Prema procjenama više istraživača, iz Hrvatske se tada iselilo između 140.000 i 350.000 Talijana, a prema Centru za povijesna istraživanja u Rovinju, 201.440. Hrvati su, budući da nisu imali mogućnost optiranja, emigrirali ilegalno.

⁹⁴ HR-HDA-1281. Obl. k. NOH-a za Dalmaciju, Organizaciono-kadrovsko odjeljenje, Izvješća s terena, Izvještaj s terena Korčula, Lastovo, 1949.

⁹⁵ HR-HDA-1281. Obl. k. NOH-a za Dalmaciju, Sjednice Oblasnog komiteta, Zapisnik sa zajedničkog sastanka Oblasnog komiteta KPH i Komiteta NOH-a, 30. 6. 1950.

⁹⁶ HR-HDA-1226. Obl. k. SKOJ-a za Dalmaciju, Zapisnik savjetovanja rukovodilaca agitacije i propagande kotarskih i gradskih odbora NOH-a, 7. 12. 1948.

Politička situacija među mladima na Lastovu bila je, prema mišljenju vlasti i NOH-a, posebno loša. U izvješćima se naglašava kako se omladinci aktivisti izdvajaju od omladine koja je bila „fašistički odgojena“ te kako su mladi pod utjecajem klera. Većina stanovnika i mladih bila je orijentirana prema Zapadu i pod utjecajem Crkve. S Lastova je 1949. podneseno 300 molbi za optaciju. Ukupno je 35 ljudi pobjeglo u Italiju, od čega 16 omladinaca. Nakon toga vlasti su provele akciju pri čemu je uhićeno 50 ljudi, a četrdesetorici se sudilo. Jedna se tražena osoba skrivala od uhićenja čak mjesec dana za što su skoro svi znali i pomagali mu, a među njima i sekretar omladine, član KP-a.⁹⁷ Od 109 mladih na Lastovu 1949., čak ih je 54 željelo emigrirati u Italiju.⁹⁸ Takvo stanje na otoku objašnjavano je jakim talijanskim utjecajima kao posljedicom talijanske vlasti i dobre ekonomske situacije na Lastovu u tom razdoblju,⁹⁹ za razliku od novonastale situacije. Godine 1952. s Lastova je pobjeglo 6 omladinaca, iz Blata na Korčuli 18, a nekoliko ih je pokušalo bijeg, ali su uhvaćeni.¹⁰⁰ Zbog takve situacije su u sprječavanju pokušaja bijega mladih u inozemstvo u dogovoru radili Komunistička partija, Narodna fronta i NOH te tijela unutrašnjih poslova. Oni koji bi bili uhvaćeni dobili bi „zasluženu kaznu“ – omladince bi na općinskim konferencijama „raskrinkali“ i bili bi izbačeni iz NOH-a te uhićeni.¹⁰¹

KULTURA I PROSVJETA NA OTOCIMA

Na otocima su SKOJ i NOH nastojali razvijati i „kulturno-prosvjetni rad“ za koji su mladi, za razliku od „ideološko-političkog“, bili vrlo zainteresirani. Na Hvaru su osnivani kulturno-prosvjetni odbori, pjevački zborovi, a u Jelsi i muzička škola. Veliki problem na Hvaru bila je međutim nepismenost. Iako su se omladinske organizacije angažirale oko podučavanja nepismenih, nisu bili postignuti očekivani rezultati.¹⁰²

⁹⁷ HR-HDA-1281. Obl. k. NOH-a za Dalmaciju, Organizaciono-kadrovsko odjeljenje, Izvješća s terena, Izvještaj s terena Korčula, Lastovo, 1949.

⁹⁸ HR-HDA-1281. Obl. k. NOH-a za Dalmaciju, Korespondencija s CK NOH, Zapisnik sa sastanka instruktora Oblasnog komiteta NOH-a za Dalmaciju, 3. 3. 1949.

⁹⁹ Lastovo je 1920. Rapallskim ugovorom, kao posljedicom talijanskog uključenja u Prvi svjetski rat na strani Antante, pripalo Italiji koja je njime vladala do 1943. kada je kapitulirala u Drugom svjetskom ratu te su tada Lastovo preuzeli pripadnici NOV-a i POJ-a.

¹⁰⁰ HR-HDA-1231. RK SSOH, Izvještaj o radu NOH i CK u 1952. godini.

¹⁰¹ HR-HDA-1281. Obl. k. NOH-a za Dalmaciju, Organizaciono-kadrovsko odjeljenje, Izvješća s terena, Političko-organizacioni izvještaj KK NOH-a Korčula na Kotarskoj konferenciji NOH-a, 30. 11. 1952.

¹⁰² HR-HDA-1226. Obl. k. SKOJ-a za Dalmaciju, Izvještaj KK SKOJ-a Hvar OK SKOJ-a za Dalmaciju, 8. 1. 1948.

Također su osnivane čitaonice, domovi kulture i kulturno-umjetnička društva. Na Braču je tako 1948. bilo 16 čitaonica i 4 doma kulture Narodne fronte te jedno Kulturno-umjetničko društvo.¹⁰³

I na Korčuli je bilo mnogo interesa za kulturne, zabavne i sportske sadržaje, što omladinska organizacija izgleda nije mogla pružiti u dovoljnoj mjeri. Njezin je rad na savjetovanju sekretara kotarskih i gradskih komiteta NOH-a 1949. oštro kritiziran tvrdnjama kako omladinska organizacija na Korčuli ne radi, kako ne postoje kulturni i zabavni sadržaji koji zanimaju mlade pa je stoga nemoguće okupiti omladinu u organizaciju.¹⁰⁴ Čitaonice su na Korčuli s vremenom ipak postale mjesta okupljanja mladih, tu su se oni družili ili čitali dnevni tisak, dok je dom kulture „postao obična kartaonica“.¹⁰⁵ Ipak, da nije sve bilo baš posve crno dokazuje uspješnost kotarskog festivala Korčule održanog u travnju 1949. na kojemu su mladi Korčule sudjelovali u velikom broju.¹⁰⁶ Na Korčuli su kasnije ipak organizirani tečajevi – 1952. ih je djelovao čitav niz – od obrazovnih do stručnih i zabavnih.¹⁰⁷

Na Lastovu organiziranoga zabavnog života do 1949. skoro uopće nije bilo – omladinsko kulturno-umjetničko društvo s nekoliko sekcija oformljeno je tek 1949. kada su za njega mladi pokazali velik interes i sudjelovali u njegovu radu.¹⁰⁸

SPORT I PREDVOJNIČKA OBUKA

Zato je svuda na otocima bilo mnogo interesa za sport. Od sportskih aktivnosti najpopularniji je bio nogomet zbog čega se ponekad čak i plodna zemlja uzimala za nogometna igrališta.¹⁰⁹ Sportskih aktiva bilo je dosta u mnogim selima, kao

¹⁰³ HR-HDA-1226. Obl. k. SKOJ-a za Dalmaciju, Izvještaj o agitaciji i propagandi KK NOH-a Brač OK NOH-a za Dalmaciju, 30. 6. 1949.

¹⁰⁴ HR-HDA-1281. Obl. k. NOH-a za Dalmaciju, Sjednice Oblasnog komiteta, Zapisnik sa savjetovanja sekretara gradskih i kotarskih komiteta NOH-a, 10. 6. 1949.

¹⁰⁵ HR-HDA-1281. Obl. k. NOH-a za Dalmaciju, Organizaciono-kadrovsko odjeljenje, Izvješća s terena, Političko-organizacioni izvještaj KK NOH-a Korčula na Kotarskoj konferenciji NOH-a, 30. 11. 1952.

¹⁰⁶ HR-HDA-1281. Obl. k. NOH-a za Dalmaciju, Sjednice Oblasnog komiteta, Zapisnik sa savjetovanja sekretara gradskih i kotarskih komiteta NOH-a, 10. 6. 1949.

¹⁰⁷ HR-HDA-1281. Obl. k. NOH-a za Dalmaciju, Organizaciono-kadrovsko odjeljenje, Izvješća s terena, Političko-organizacioni izvještaj KK NOH-a Korčula na Kotarskoj konferenciji NOH-a, 30. 11. 1952.

¹⁰⁸ HR-HDA-1281. Obl. k. NOH-a za Dalmaciju, Organizaciono-kadrovsko odjeljenje, Izvješća s terena, Izvještaj s terena Korčula, Lastovo, 1949.

¹⁰⁹ HR-HDA-1281. Obl. k. NOH-a za Dalmaciju, Korespondencija s CK NOH, Izvještaj o radu organizacije i Oblasnog komiteta NOH-a za Dalmaciju u 1949. 15. 12. 1949.

i sportskih društava. Pogotovo je na Hvaru i Visu rad sportskih društava bio razvijen. Na kotaru Hvar je 1948. postojalo 12 fiskulturnih aktiva, ali je postojao kroničan problem nedostatka dvorana i rekvizita.¹¹⁰

U Gimnastičko društvo u Hvaru bili su uključeni skoro svi pioniri, gdje su, kao i na Visu, polagali norme za „značke fiskulturnika“ (njih 550).¹¹¹ I na Braču je rad sportskih društava bio razvijen, a pomogle su i donacije sportskih rekvizita iz SAD-a.¹¹² Gimnastičko društvo na Lastovu nije međutim radilo zbog nedostatka rekvizita.¹¹³

Održavana su i međuoblasna natjecanja mladih za što su mladi Brača pokazivali interes, dok su mladi Hvara i Korčule prema njima bili indiferentni, za što je okrivljeno loše omladinsko rukovodstvo.¹¹⁴ Kao vid okupljanja mladih, a pogotovo djevojaka oko sportskih aktivnosti, organizirani su i kotarski i gradski sletovi. Ta je strategija bila uspješna – na sletovima na Hvaru, Visu i Korčuli sudjelovale su čak i djevojke.¹¹⁵

No, kako bi iskoristila interes mladih za sport, NOH je u sportske organizacije željela infiltrirati i političke sadržaje – mladi su tako poticani na čitanje dnevnog tiska, diskutiranje o raznim pitanjima te su održavane političke informacije (primjerice na Visu). Takav način rada sportskih organizacija oštro su osporavali sportski stručnjaci zagovarajući isključivo sportska, a ne i politička društva.¹¹⁶

Nakon što je CK KPJ 1952. izdao pismo o stanju i zadacima u fiskulturi kojim se potiče stvaranje i razvijanje sportskih društava, i na Korčuli se oformilo 6 ogranaka društva *Partizan*, iako sport nije postao masivan, kako se to nalagalo u pismu.¹¹⁷

¹¹⁰ HR-HDA-1226. OK SKOJ-a za Dalmaciju, Izvještaj KK SKOJ-a Hvar OK SKOJ-a za Dalmaciju, 8. 1. 1948.

¹¹¹ HR-HDA-1281. Obl. k. NOH-a za Dalmaciju, Korespondencija s CK NOH, Izvještaj o radu organizacije i Oblasnog komiteta NOH-a za Dalmaciju u 1949. 15. 12. 1949.

¹¹² HR-HDA-1226. Obl. k. SKOJ-a za Dalmaciju, Zapisnik savjetovanja rukovodilaca agitacije i propagande kotarskih i gradskih odbora NOH-a, 7. 12. 1948.

¹¹³ HR-HDA-1281. Obl. k. NOH-a za Dalmaciju, Organizaciono-kadrovsko odjeljenje, Izvješća s terena, Izvještaj s terena Korčula, Lastovo, 1949.

¹¹⁴ HR-HDA-1281. Obl. k. NOH-a za Dalmaciju, Korespondencija s CK NOH, Izvještaj o radu organizacije i Oblasnog komiteta NOH-a za Dalmaciju u 1949. 15. 12. 1949.

¹¹⁵ HR-HDA-1281. Obl. k. NOH-a za Dalmaciju, Korespondencija s CK NOH, Izvještaj o radu organizacije i Oblasnog komiteta NOH-a za Dalmaciju u 1949. 15. 12. 1949.

¹¹⁶ HR-HDA-1281. Obl. k. NOH-a za Dalmaciju, Korespondencija s CK NOH, Izvještaj o radu organizacije i Oblasnog komiteta NOH-a za Dalmaciju u 1949. 15. 12. 1949.

¹¹⁷ HR-HDA-1281. Obl. k. NOH-a za Dalmaciju, Organizaciono-kadrovsko odjeljenje, Izvješća s terena, Političko-organizacioni izvještaj KK NOH-a Korčula na Kotarskoj konferenciji NOH-a, 30. 11. 1952.

Osim sporta, na cijeloj se oblasti održavala Predvojnička obuka. Ona je, kao dio obrazovanja mladih u cilju potrebe obrane zemlje, uvedena vrlo brzo nakon završetka rata. Već se od 1946., provođenjem zaključaka Fiskulturnog saveza Jugoslavije (FISAJ), trebalo u sve grane fiskulture uvesti elemente osnovnoga vojnog obrazovanja kao pripremu za JNA i osposobljavanje mladih za obranu zemlje.¹¹⁸ Donošenjem *Zakona o obavezama državljana FNRJ* te slijedom njega *Uredbom Savezne Vlade o predvojničkoj obuci*¹¹⁹ od 29. svibnja 1948. određeno je da se u svim kotarskim i gradskim komitetima te na svim školama, ustanovama i Sveučilištu obvezno provodi predvojnička obuka.¹²⁰ Ta je obuka predviđala svladavanje osnovnih elemenata vojničkih vještina bez obzira na rod vojske u koji će pojedinac biti raspoređen, politički dio obuke te provjeravanje znanja jezika u JA.¹²¹ Na otocima je bila i dosta uspješna – na Braču i Visu obuku je pohađalo čak 96 % obveznika, dok je prosjek za Dalmaciju u 1949. bio 81 %. Održavana su i predavanja, logorovanja, marševi i parade za Prvi svibnja. Na Visu se u sklopu centara predvojničke obuke održavala i politička nastava, što ipak nije bilo uobičajeno u svim mjestima.¹²² Na Korčuli je predvojnička obuka postojala, ali se, iako obavezna, nakon nekog vremena prestala održavati.¹²³

U 1952. pojačane su konkretne mjere na podizanju spremnosti u slučaju sovjetskog napada na zemlju te su predvojnička obuka i „politički-ideološki rad“ s mladima intenzivirani. U okviru obveznih vježbi organizirani su za mlade orijentacijsko trčanje, posjeti graničarima, razvijanje streljaštva te improvizirani napadi na mjesta. Takav je jedan improvizirani napad 1952. održan i na Blatu na Korčuli.¹²⁴

¹¹⁸ HR-HDA-1231. RK SSOH, Zaključci Trećeg plenuma GO NOH-a, ožujak 1946.

¹¹⁹ Službeni list FNRJ 45/48.

¹²⁰ HR-HDA-1231. RK SSOH, Treći kongres NOH-a, 1949. Izvještaj CK NOH o radu od Drugog do Trećeg Kongresa.

¹²¹ „O predvojničkom odgoju naše omladine“, *Naprijed*, 13. 8. 1948.

¹²² HR-HDA-1281. Obl. k. NOH-a za Dalmaciju, Korespondencija s CK NOH, Izvještaj o radu organizacije i Oblasnog komiteta NOH-a za Dalmaciju u 1949. 15. 12. 1949.

¹²³ HR-HDA-1281. Obl. k. NOH-a za Dalmaciju, Sjednice Oblasnog komiteta, Zapisnik sa savjetovanja sekretara gradskih i kotarskih komiteta NOH-a, 10. 6. 1949.

¹²⁴ HR-HDA-1231. RK SSOH, Izvještaj o radu organizacije NO i CK u 1952. godini.

ZAKLJUČAK

Iako su omladinske organizacije na dalmatinskim otocima slijedom ustroja prema principu birokratskog centralizma dobivale iste zadatke kao i organizacije u drugim dijelovima NRH, njihovo je provođenje na ovom području bilo otežano. Analizom izvora dolazimo do zaključka kako SKOJ i NOH na otocima nisu uspjele provesti u život direktive dobivene od svojih vodstava i KP-a ili su to uspjele samo djelomično. Razlog tome je što su vodstva omladinskih organizacija na terenu činili upravo mladi s otoka koji za rad u omladinskim organizacijama nisu imali dovoljno interesa, znanja ili sposobnosti te samim time nisu ni mogli ili željeli aktivirati druge na aktivnost u organizaciji. Drugi je razlog što ni širi krug mladih na ovom području nije bio naročito zainteresiran za aktiviranje u komunističkim omladinskim organizacijama. Oni su, iako je većina njih bila članovima omladinskih organizacija, to bili samo formalno. Mladi se zapravo nisu željeli baviti politikom, što je bilo neizbježno aktiviranjem u SKOJ-u ili NOH-u, već su ih najviše zanimali sportski ili zabavni sadržaji. Ne treba zanemariti ni veliki utjecaj Katoličke crkve koja je na ovim područjima tradicionalno bila jaka i mladi su joj, a pogotovo djevojke, bili naklonjeni i okupljali su oko nje, što je predstavljalo velik problem za omladinske organizacije.

Tatjana ŠARIĆ

A SURVEY OF THE LIFE OF YOUTH ON DALMATIAN ISLANDS HVAR, BRAČ, KORČULA AND VIS AS WITNESSED BY THE INFLUENCE AND ACTIVITY OF YOUTH ORGANISATIONS IN THE PERIOD 1945–1954

SUMMARY

The objective of the research, the result of which is this article, was to study and present the operation of communist youth organisations (SKOJ and USAOH/NOH) on Dalmatian islands in the first after-war period 1945–1954, and their impact on the life of the domestic population – the youth. In her research, the author primarily used archival sources – the funds of the Croatian State Archives, followed by published sources and relevant literature. The author studied several aspects of the operation of youth organisations in relation to the life of the youth on the islands: their number in comparison to the number of members of youth organisations; organisation and operation of youth organisations SKOJ and USAOH/NOH; ideological directing of the youth; the relationship of the youth and youth organisations towards the Catholic Church; response of the youth to work actions; socialist transformation of the rural parts; reaction of the youth to the conflict in relation to the Resolution of the Informbureau; exodus of the youth; cultural and historical activity on the islands; sports and military training. By analysing the sources and comparing the existing data, the author reached the following conclusions she presented in the paper: though youth organisations on Dalmatian islands were entrusted with the same tasks as the organisations in other parts of Croatia, the former had more difficulties in the implementation than the latter. SKOJ and NOH did not succeed in materialising the directives received from their leaderships and the Communist Party on the islands, or they did only to a certain extent. The reason thereof was seemingly lack of interest or capability of youth leaderships on the islands in carrying out the entrusted tasks, as well as lack of interest of the wider circle of youth in getting actively involved in the work of communist youth organisations. They joined these organisations only formally, as they actually had no wish to engage in politics. They were more strongly interested in sports and entertainment. Furthermore, it should be reminded of the fact that the Catholic Church, which was traditionally strong in these parts, exercised powerful influence on the youth, who were inclined to it and gathered around it. This represented a major problem for youth organisations.

Keywords: communism; after-war period; Dalmatian islands Hvar, Brač, Korčula, Vis; youth; youth organisations; SKOJ; USAOH; NOH.

